

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Половинчак Юлії Миколаївни

«Бібліотека в системі мережевих інтерактивних практик формування національної ідентичності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасної бібліотечної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб соціуму, пов'язаний з глибокими суспільними трансформаціями; світоглядними зрушеннями; становленням національної ідентичності. У цьому контексті зростає значення і роль бібліотек у формуванні національної ідентичності, зокрема в інтернет-просторі. Тож можна вітати появу дисертації докторського рівня, присвячену теоретичному осмисленню місця бібліотеки в системі мережевих інтерактивних практик формування національної ідентичності. Затребуваність таких досліджень посилюється стрімким розвитком інформаційної сфери на базі інтенсивного впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій, їх впливом на всі сфери суспільного життя, зокрема і на світоглядні та ціннісні пріоритети українців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Актуальність теми підтверджується також і тим, що робота виконана в межах науково-дослідної роботи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і пов'язана з виконанням тем «Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в процесі демократичних перетворень українського суспільства» (2007–2009 рр., 0107U000402), «Інформаційно-аналітичний чинник подолання кризових явищ в українському суспільстві» (2010–2012 рр., 0110U000027), «Оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в умовах інтенсифікації інформаційних обмінів» (2013–2015 рр., 0113U000098) та «Шляхи підвищення ефективності функціонування

соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів» (2016–2018 рр., 0116U000200).

Метою дослідження у визначенні Ю. М. Половинчак є розкрити значення і потенціал бібліотеки як соціального інституту в системі ідентичнісних процесів, що реалізуються через мережеві практики, визначити основні напрями її функціонування як активного елемента цієї системи.

Визначення **об'єкта** та **предмета** дослідження з позицій бібліотекознавства та соціальних комунікацій не викликає зауважень.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів. Достовірність основних положень і результатів дисертації забезпечено залученням ґрунтовної джерельної бази і відповідною методологічною основою. Так, соціокомунікаційний підхід у дослідженні був використаний як наукова парадигма аналізу явищ в контексті інформаційної соціальної взаємодії, а саме – впливу діяльності бібліотек на трансформації колективних ідентичностей та дослідження функціонування бібліотеки як складової ідентичнісних систем. Поєднання соціокомунікаційного підходу з системним, інформаційним створило засади для багатоаспектного розкриття теми дослідження, для вивчення ідентичнісних практик як ланки між бібліотекою і соціумом, як інструменту реалізації комунікаційної, меморіальної, аксіологічної функції бібліотеки, як чинника збагачення структури її фондів та національного розвитку.

Використання комплексу дослідницьких методів та побудова дослідження на вивченні різноманітних за своїм характером джерел і літератури дали змогу вирішити усі завдання дисертації, дійти результатів, що склали його наукову новизну, сформулювати логічно умотивовані і аргументовані висновки та рекомендації.

Наукова новизна представленого дисертаційного дослідження полягає в тому, що Ю. М. Половинчак **вперше** обґрунтувала генетичний зв'язок бібліотек як соціальних інститутів із процесами формування національної

ідентичності; **вперше** з'ясувала значення бібліотек як носіїв маркерів (ознак) ідентичності та учасників процесів із вироблення, трансформації, представлення національних ідентичностей. Також слід відзначити вагомість введення до наукового обігу таких наукових понять: «мережеві інтерактивні практики», «бібліотечні ідентичнісні практики», «мережева (інтернет) регіоналістика», «суб'єктний рівень конвергентності», «блогова україніка», «модеруючий підхід до кумуляції мережевих ресурсів інтерактивного простору».

Важливим результатом дисертаційного дослідження є описані, проаналізовані та систематизовані існуючі в практиці бібліотек стратегії кумуляції інформації інтерактивного інформаційного простору, цінні з точки зору осмислення діяльності бібліотек зі збереження національної електронної спадщини. Зокрема, Ю. Половинчак запропоновано оригінальні визначення підходів, що їх використовують бібліотеки у такій діяльності: «автоматичного», «аналітичного» та «модеруючого», причому останній виокремлений та описаний авторкою дисертації **вперше** у бібліотекознавстві.

Повноту викладу основних наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації засвідчує зміст 39 наукових публікацій, зокрема 1 монографії та 22 статей у фахових наукових виданнях (14 статей у наукових виданнях, занесених МОН України до переліку наукових фахових видань України, 8 статей у закордонних наукових періодичних виданнях). Широкий спектр міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій та круглих столів, за матеріалами яких опубліковано 16 тез доповідей, дозволили провести ефективну апробацію результатів дослідження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана самостійно, найважливіші наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто; у двох наукових публікаціях, підготовлених у співавторстві, здобувачу належать всі результати та висновки, пов'язані з темою дисертаційного дослідження.

Значущість висновків здобувача для науки і практики полягає в тому, що створено теоретичне підґрунтя для практичної реалізації одержаних результатів. Окремі результати представленої наукової розвідки, як впливає із посилань автора на інформаційно-аналітичні розробки (п. 194, 206 Списку використаних джерел дисертації) покладені в основу методично-технологічних напрацювань для проектів Національної юридичної бібліотеки НБУВ. Насамперед, це стосується розробки і застосування методик організації збору та аналізу мережевої інформації, створення різних видів бібліотечних інформаційно-інтелектуальних продуктів, а також при підготовці тематичних циклів інформаційно-аналітичних матеріалів у відповідності із запитами органів державної влади та громадськості.

Перспективним видається також використання результатів дисертаційного дослідження при підготовці навчально-методичних курсів і посібників для студентів закладів вищої освіти, що готують фахівців для роботи в бібліотечно-інформаційній галузі.

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи відповідає меті, завданням, авторській логіці дослідження основних аспектів обраної проблеми.

У *першому розділі* дисертації «*Теоретико-методологічна база дослідження*» Ю. М. Половинчак аналізує теоретичне підґрунтя та обґрунтовує джерельну та теоретико-методологічну базу дослідження.

Аналізуючи стан наукової розробки проблеми дисертаційного дослідження, авторка виокремлює три групи наукових публікацій. У першій вона виділяє праці, в яких розкриваються процеси трансформації бібліотек в інформаційні центри. До другої групи дисертантка віднесла наукові розвідки, присвячені висвітленню питань, пов'язаних з дослідженням сучасного інформаційного простору та бібліотеки як суб'єкта інформаційних обмінів. У третій групі вона об'єднала праці, що прямо або опосередковано стосуються участі бібліотек у процесах формування, трансформації та трансляції колективних ідентичностей.

Слід відзначити, що дисертантка не обмежилась розглядом наукового доробку у галузі бібліотекознавства, а й приділила увагу окремим науковим публікаціям, дотичним до теми дослідження. Позитивної оцінки заслуговує вивчення дисертантом робіт зарубіжних авторів з даної тематики. Можна впевнено стверджувати, що дисертант володіє інформацією щодо останніх наукових ідей та тенденцій у сфері дослідження.

Заслуговує уваги уточнення дисертанткою поняття «бібліотечний дискурс» у двох контекстах: як бібліотечний дискурс, пов'язаний з виявленням особливостей сприйняття бібліотек у суспільстві й професійний та як сегмент публічного дискурсу, продукований бібліотеками і в процесі бібліотечної діяльності. Слушним видається висновок дисертантки щодо того, що бібліотеки, з одного боку, сприяють відтворенню в соціокультурному просторі офіційного дискурсу, з іншого – за відсутності системної державної політики продукують амбівалентний та спорадичний дискурс, що визначається суб'єктивними акторами і є, у свою чергу, відображенням суспільної свідомості та невизначеності державної політики пам'яті.

До основного результату *другого розділу «Ідентичнісні системи соціальних медіа в діяльності бібліотек»* слід віднести встановлення Ю. М. Половинчак діалектичного зв'язку ідентичності та бібліотеки у соціокультурних процесах.

Впливовість інформаційних інститутів у сучасних ідентичнісних практиках, зокрема, і бібліотек як суб'єктів інформаційно-комунікативної діяльності, дисертантка пов'язує із ускладненням процесів самоідентифікації під впливом глобальних комунікативних процесів, що призводять до розмивання традиційних ідентичностей і водночас створює нові інформаційні можливості для їх формування й утвердження.

Заслуговує на увагу висновок авторки про те, що виявлені, описані і систематизовані в дисертації характеристики інтернет-комунікації, такі як мультимедійність, інтерактивність, глобальність істотно змінюють її вплив

порівняно з традиційним дискурсом, що є особливо важливим на сучасному етапі, в умовах інформаційної агресії. Уточнюючи особливості українських інформаційних обмінів у мережевому середовищі, Ю.М. Половинчак вказує на диспропорції вітчизняної медіасфери і на підставі цього доводить впливовість вітчизняної блогосфери у політичному і культурному дискурсі. Заслуговує на увагу її висновок про впливовість розважальних і неформальних джерел інформації, в тому числі художнього дискурсу як джерела впливу на суспільну свідомість і колективну пам'ять. На доведеному дослідницею статусі соціальних медіа як середовища формування та трансляції шаблонів індивідуальної та колективної поведінки базується її висновок про цінність продукуюваної у такій комунікації інформації як об'єкту бібліотечного збереження.

Також слід відмітити запропоновану авторкою систематизацію ідентичнісних практик за різними параметрами: за інституційною ознакою, за сферами застосування, за видами діяльності.

Проведений аналіз перспективності колаборативних проєктів, зокрема, наповнення інтернет-енциклопедії Вікіпедії дозволив дисертантці виявити вплив колаборативних практик на формування світогляду та символічного й інформаційного представлення національного простору.

Запропонована дисертанткою концепція «зовнішньої інтерактивності» є перспективним напрямком дослідження практик колективної віртуальної рефлексії над художніми текстами, що може бути широко використане як у бібліотечній практиці, так і для теоретичного осмислення новітніх вимірів соціокультурної діяльності бібліотек.

Серед істотних наукових *результатів третього розділу ««Бібліотека як суб'єкт формування, збереження та трансляції національного нарративу»* слід назвати обґрунтування генетичного зв'язку національного нарративу як сукупності значимих текстів, через які формується уявлення нації про себе, з бібліотекою. Проте суть такого зв'язку розкривається

здебільшого через уявлення про власне символ культурних та інтелектуальних здобутків нації.

Дисертанткою переконливо доведено, що, зважаючи на сучасні тенденції зростання залученості аудиторії у виробництва інформації, перспективним напрямком діяльності бібліотек є створення комунікаційної платформи та ініціювання суспільного осмислення та створення соціокультурного дискурсу.

Слід погодитись із авторським висновком про те, що за умов, коли формування і визначення актуальних смислів відбувається знизу, наслідком є не лише відображення демократичних суспільних практик, але і зростання важливості інформаційної грамотності та відповідального інформаційного споживання. Цінними у цьому контексті видаються виокремлені та описані у дисертації дисфункції блогосфери як інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору, серед яких дисертантка виділяє збільшення розриву між активними і пасивними учасниками інтернет-комунікації, можливу декларативно-віртуальну участь у громадському житті, профанацію обговорюваних проблем, викривлення інформації та некоректне формування громадської думки, а також високу вірогідність застосування маніпулятивних технологій.

Вагоме значення для подальших бібліотекознавчих досліджень має висновок дисертантки про посилення та інтенсифікацію в сучасних умовах реалізації інформаційної, меморіальної, просвітницької та аксіологічної функцій бібліотек. Не менш важливим є висновок про актуалізацію кумулятивної функції за рахунок зростання кількості та якості мережевих документів, питома вага яких стрімко зростає і, які, зрештою, як прогнозує дисертантка, стануть вагомою складовою національного наративу.

У *четвертому розділі «Стратегічні напрями бібліотечно-інформаційної діяльності із збереження національного наративу»* Ю. М. Половинчак здійснила аналіз існуючих бібліотечних практик зі збереження національного наративу. До основних наукових здобутків дисертантки у

цьому розділі слід віднести систематизацію основних стратегій кумуляції бібліотеками інформації інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору; розробку дисертанткою науково-методичних підходів до відбору значимих текстів і локалізації національного сегменту інформаційно-комунікаційного простору.

Дисертантка слушно вказує на пріоритетність у практиці бібліотек та інших установ пам'яті збирання й зберігання офіційних сторінок соціальних медіа як нового виду інформації державних органів, а також інформації, що відображає сучасні соціокультурні процеси, але створена за межами офіційного дискурсу. Обґрунтовуючи належність вивчення, кумуляції та забезпечення зберігання цих масивів інформації до сфери практичної та теоретичної діяльності бібліотек, зокрема, їх спеціальних підрозділів, авторка, по-перше, визначає особливості таких ресурсів, що характеризуються нелінійністю, мультиформатністю, гіпертекстуальністю, незавершеністю, колективним авторством. По-друге, вона розкриває специфіку роботи з ними як із динамічними інтернет-документами, що є результатом діяльності користувачів мережі.

Важливим результатом дисертаційної роботи, що має перспективи практичного застосування, стало уточнення авторкою існуючих підходів до відбору текстів інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору. Зокрема, проведені нею апробації в аналітичній діяльності Національної юридичної бібліотеки щодо виокремлення об'єктів відбору за інтенсивністю комунікації та розробки дієвих та оптимально інформативних індикаторів для таких досліджень: показники охоплення аудиторії, взаємодії користувачів, конверсії, індексу якості прихильників.

Найвагомішим результатом *п'ятого розділу «Основні мережеві ідентичнісні маркери в діяльності сучасних бібліотек»* є обґрунтування інформаційно-комунікативного потенціалу бібліотек у процесі реалізації ідентичнісних практик за різними напрямками соціокультурної діяльності у інтерактивному просторі.

Також важливо відмітити, що Ю. М. Половинчак, досліджуючи проблеми конкуренції культурних смислів в інтерактивному просторі, виявляє та ґрунтовно характеризує різні форми та вияви інформаційного протистояння та виводить проблему на рівень захищеності життєво важливих інтересів суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їхніми специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями як гуманітарної складової національної безпеки.

Заслуговує уваги обґрунтування дисертанткою перспективності участі бібліотек через інтернет-представництва у регіональній комунікації та створенні віртуального інформаційного простору регіонів.

Основні положення цього розділу можуть широко застосовуватись у подальших дослідженнях, зокрема таких, що стосуються визначенні ролі бібліотек у протистоянні інформаційній агресії; у регіональній комунікації та створенні віртуального інформаційного простору регіонів.

Загалом, основні наукові положення, висновки і результати дисертації підтверджені матеріалами теоретичного й емпіричного характеру, а також висновками до кожного із трьох розділів. Загальні висновки дисертаційного дослідження повністю відповідають поставленим завданням, свідчать про досягнення мети і задач дослідження.

Відповідність автореферату дисертаційній роботі. Автореферат повністю відповідає змісту дисертації, розкриває її основні положення, наукові висновки і практичні рекомендації.

Незважаючи на цілком позитивну оцінку дисертації Юлії Миколаївни Половинчак, слід висловити **зауваження та рекомендації**:

1. Відмічаючи використання дисертанткою значної кількості зарубіжних, зокрема 110 англійських джерел, слід зауважити, що в межах обґрунтування теоретико-методологічної бази дослідження недостатньо уваги приділено аналізу зарубіжних публікацій та здійсненню їх порівняльної характеристики з працями українських вчених, присвячених

висвітленню теоретичних і практичних аспектів щодо досліджуваної проблеми.

2. У другому розділі, зокрема його підрозділах, в яких характеризується мережеве середовище та розкриваються ідентичні практики конвергентного медіа-простору, бажано було б чіткіше виокремити практики, що використовують в своїй діяльності саме бібліотеки.

3. Дисертантка вдається до аналізу блогосфери як одного з інтерактивних інструментів самоідентифікації та трансляції національного нарративу у мережевому просторі у другому та третьому розділах роботи. Зокрема, з точки зору характерних ознак блогів подається інформація у підрозділі 2.2., а їх функціональних особливостей – у підрозділі 3.2. На нашу думку, було б доцільнішим об'єднати матеріал в одному підрозділі та конкретизувати характерні ознаки бібліотечної блогосфери відповідно до теми роботи.

4. Дисертаційне дослідження виграло б, якби авторка приділила більше уваги виявленню взаємозв'язків та встановленню співвідношення явищ, до аналізу яких вона вдається у роботі, зокрема «дискурсу», «нарративу» та «практик».

Проте, висловлені зауваження не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження.

Оцінка наукової роботи в цілому. Дисертація Половинчак Юлії Миколаївни «Бібліотека в системі мережевих інтерактивних практик формування національної ідентичності», безумовно, є оригінальним, завершеним дисертаційним дослідженням, у якому отримано вагомі науково обґрунтовані результати, що в сукупності своїй формують *новий напрям бібліотечознавчих досліджень* та складають підґрунтя для розвитку соціальних комунікацій.

Загалом дослідження Ю. М. Половинчак відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №657 (зі змінами,

внесеними згідно Постанови КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.16 р.), спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України, а її автор, Половинчак Юлія Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій, професор

Шемаєва Ганна Василівна,

Харківська державна академія культури, професор

кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної

справи факультету соціальних комунікацій

